

Esed'in de geri çekilmesini, pes etmesini ve iktidarı devretmesini beklemek rasyonel görünmemektedir.

Sıfır Sorun'dan Sıfır Çözüm'e: Türkiye, Suriye Politikasından Dolayı Bölgede Dostsuz mu Kalıyor?

From Zero Problem to Zero Solution: Does Turkey Remain Friendless in the Region Because of Its Syria Politics?

Araş. Gör. Abdulgani BOZKURT

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Abstract

The return of Turkey to the East was being mentioned and this return was being criticized especially by the West until a very short while ago. However, Turkey is not leaving the West, but just developing a multi-faceted policy as stated by the Ministry of Foreign Affairs. As part of these policies, Turkey has improved the dialogue with the bordering countries in order to overcome the existing problems with them. Yet, Turkey and Assad's government became two enemies as result of the unimagined negative transformation of the Arab Spring from the point of Turkey. Thus, Shiite Iran and Iraq supporting the Alawi Syrian Administration began to indirectly side against Turkey as well. Similarly, Russia pursues a policy in favor of the Assad Regime. This study considers the possibility of Turkey's entering a problematic process with Syria, Iran, Iraq and Russia due to the ongoing events taking place in Syria. It is also questioned whether Turkey's Zero Problem policy has turned into Zero Solution.

Türkiye'nin Esed yönetimine, halka yaptıklarından dolayı söyledikleri sadece Esed'e değil, Ahmedinecad'a, Putin'e, Medvedev'e, Maliki'ye ve Hasan Nasrallah'a söylenmiş addedilmektedir.

Giriş

Türkiye'nin, Suriye'de yaşanan olaylarda göstermiş olduğu refleks Türkiye'nin zor durumda kalmasına sebep olmaya başladı. En uzun kara sınırını Suriye ile paylaşan Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri kuşkusuz sınır mefhumunu aşan boyutlardadır. Bu ilişkilerin temelini oluşturan en önemli hususlardan biri ekonomik, diplomatik, stratejik ilişkilerin de ötesinde Suriye ile Türkiye halkları arasındaki akrabalık bağlarıdır. Suriye'de yaşanan insanlık dramına sessiz kalamayan Türkiye, yaşanan dramı ve ölümleri engellemek üzere siyasetini geliştirmektedir. Ancak bu siyaset, Türkiye'nin bölgede yalnızlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına da sebep olmaktadır. Çünkü Türkiye'nin Esed yönetimine, halka yaptıklarından dolayı söyledikleri sadece Esed'e değil, Ahmedinecad'a, Putin'e, Medvedev'e, Maliki'ye ve Hasan Nasrallah'a söylenmiş addedilmektedir.

Bugün itibari ile Suriye'deki Baas rejimine karşı geliştirilen siyasete hatta bu rejime yönelik bir askeri müdahaleye Rusya, Çin, Irak, İran, Lübnan karşıdır. İsrail de ileride bahsedileceği üzere birtakım kaygılarla birlikte Esed'in gitmesi noktasında net bir tavır almamakta, ABD yönetimi ise Kasım'da yapılacak seçimlerde zafiyet oluşturma ihtimali ile müdahaleye pek yanaşmamaktadır. Hal böyle olunca Türkiye bir anda askeri operasyon da dâhil Suriye olaylarında hemen her konuda liderlik yapmak zorunda kalmaktadır. Değerlerin korunması¹, yaşanan insanlık dramının önüne geçilmesi bakımından olumlu görünen bu liderliğin ciddi bir yaptırımla karşı karşıya kalma tehlikesi bulunmaktadır.

Türkiye'nin birçok şeye rağmen inisiyatif alabilmesinin sebebi Dışişleri Bakanlığı'nın "Sıfır Sorun Politikası" açıklamasında aranmalıdır: Nitekim Türkiye, tek boyutlu değil çok boyutlu; gelişmeleri izleyen ve ona göre tutum belirleyen değil inisiyatif olarak gelişmeleri düzenleyen, sonuç odaklı, pragmatik, gerçekçi ve belki de en önemlisi vizyoner bir dış siyaset izlemektedir.² Bakanlığın bu açıklamasından hareketle Türkiye'nin başkalarının boyunduruğu altına girmeyen, gelişen olaylar karşısında kendi kararlarını alan bir ülke olma idealine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Suriye olaylarında bölgesindeki karşı seslere rağmen kendi duruşunu sergilemektedir. Ancak bu duruş, "Komşularla Sıfır Sorun" söylemini ve idealini kökünden sarsmaktadır. "Komşularla Sıfır Sorun" idealini Dışişleri, "sınırdış olduğumuz ülkelerle ilişkilerimizde beklentilerimizi özetleyen bir slogandır" şeklinde ifade etmektedir. "Bu minval üzere gerçekleştirilen siyasetlerin nihai amacı Türkiye'nin, komşularıyla ilişkilerini tüm sorunlardan arındırmak, en azından mümkün olduğu kadar azaltmak istemidir."³ Ancak ne var ki Suriye hadisesi üzerinden meydana gelen olaylar Türkiye'nin sıfır sorun anlayışından sıfır çözüm durumuna gelmesine sebep olmaya başlamıştır.

Son zamanlarda bölgede Suriye üzerinden meydana gelen olaylardan hareketle bu çalışma, Türkiye'nin Suriye olaylarıyla şekillenmeye başlayan Irak, İran ve onun üzerinden Lübnan ve nihayetinde Rusya ilişkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Mezkûr ülkelerin haricinde, Yunanistan ve Kıbrıs ile ikili ilişkileri bugün itibariyle çok iyi olmayan Türkiye'nin Ermenistan ve Azerbaycan ilişkilerine de kısaca değinilecektir.

Suriye: 21.Yüzyılın Sıffin'i

İkili ilişkilere geçmeden önce Suriye'de yaşananların daha anlaşılır kılınması adına İslam tarihindeki bazı kırılma noktalarına bakmak faydalı olacaktır. İslam tarihindeki hemen hemen bütün kırılma noktalarının özelliklerine bakıldığı zaman ortak noktanın iktidara sahip olma mücadelesinin olduğu görülecektir.

İktidar mücadeleleri elbette İslam tarihi ve İslam ülkeleri ile sınırlı değildir. İktidar kavgaları, taht mücadeleleri tarih boyunca dünyanın her yerinde meydana gelmiştir. Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika kıtaları, geçmişte yaşadıkları ile insanlık tarihinin en kanlı iktidar mücadelelerine örnek vermek için birbirleri ile yarışabilirler. Dünyanın her neresi ele alınırsa alınsın her yerini kapsayan bir tespit yapılabilir: Hiçbir iktidar sahibi, sahip olduğu iktidarını altın tepsi ile bir başkasına sunmamıştır, sunmayacaktır. Dolayısıyla Esed'in de geri çekilmesini, pes etmesini ve iktidarı devretmesini beklemek rasyonel görünmemektedir.

Müslümanlar arasındaki ayrılığın ve Şia'nın ilk tezahürü Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela hadisesi olarak bilinir. Şia'nın doğuşu ile alakalı çok farklı görüşler⁴ mevcut olmakla birlikte, aslında 680 yılında meydana gelen ve büyük bir ordunun çok küçük bir gruba saldırdığı Kerbela⁵ vakası ayrılığın ilk tezahürü değil doruk noktası olarak görülmelidir. Müslümanlar arasındaki ilk önemli ayrılık, miladi 657 yılında meydana gelen Sıffin savaşıdır. Sıffin, Hz. Ali ve Muaviye arasında cereyan eden savaşın adıdır. Hz. Ali'ye; Hz. Osman'ın katillerinin bulunmaması nedeniyle biat etmeyen Muaviye'nin biatini sağlamak için Hz. Ali'nin başlattığı savaş, Muaviye ve taraftarlarının yenilmek üzere iken mızraklarının uçlarına Kur'an sayfalarını asmaları ile son bulmuştur.⁶ Savaş sonucunda meşhur Hakem Olayı yaşanmış ve bu olayla birlikte Ehli Sünnet (Sünni), Şia ve Hariciler⁷ tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır. Diğer bir yönüyle de Sıffin, İslam dünyasında bugüne kadar sürecek olan Sünnilerin liderlik dönemini başlatmıştır.

O gün başlayan hizipçilik, Kerbela vakası ile birlikte telafisi mümkün olmayan derin ayrılıklara

ve ayrışmalara sebep olarak büyümüştür. Bugünün Suriye olaylarının sebeplerini anlamak Sıffin savaşını ve Kerbela vakasını anlamaktan geçmektedir. Kerbela'da kadınlar ve çocukların da bulunduğu yaklaşık yüz kişilik bir gruba binlerce kişinin saldırdığını bilmek ve sebep-sonuç içerisinde bu durumun analizini yapmak, Esed'in Suriye'de yaptıklarını daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Suriye olayları 21. yüzyılın Sıffin'idir. 21. yüzyılın Sıffin'inde şimdilik kazanan Sünniler değil Şiilerdir. Dinin birleştirici bir özellik olmadığı Müslümanlar için onun bir alt katmanı olan mezhepler pekâlâ birleştirici bir özellik taşımaktadır. İslam'ın birleştirici olmadığı tespitinin geçerliliğini görmek adına İran'ın Suriye olaylarında geliştirdiği siyasete bakmak yerinde olacaktır. İran'ın, İslami sisteme sahip olan bir devlet olarak Suriye'deki seküler Baas rejimine karşı mücadele veren muhafazakâr/İslamcı Müslümanların yanında yer alması gerekirdi. Ancak öyle olmadı ve İran kendisine mezhep olarak daha yakın olan, buna karşın dini anlayış/hassasiyet açısından aralarında pekte benzerliğin bulunmadığı Baas rejimini desteklemeyi tercih etmiştir. Mezheplerin dinden daha kutsal ve ulvi algılandığı günümüz dünyasında, İslam ülkeleri belki de hiç olmadığı kadar ayrışmanın eşğine gelmiştir.

İslam tarihi boyunca güçlü iki görüş olan Sünni-Şii çekişmelerini fırsat bilen birçok ülke, bu çekişmeleri bir fırsata dönüştürmüş ve kendi durumlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Tarihte olduğu gibi şimdilerde meydana gelen olaylarda da Sünni-Şii geriliminden avantajlı çıkmayı isteyen ülkeler hiç kuşku yok ki olacaktır. Böyle bir ayrışmadan azami avantajla çıkma beklentisini taşıyan ülkelerin başında İsrail'in geleceğini tahmin etmek zor olmayacaktır. Bu sebepten olsa gerek, onca Müslüman ülkenin arasında sıkışıp kalan, az bir nüfusa ve küçük bir yüzölçümüne sahip olan İsrail, bölgede artan mezhep gerilimine taraf olmaktan kaçınmaktadır. Zira bu iki (Sünni/Şii) görüşe sahip olan ülkeler arasındaki olası bir çatışma İsrail'in menfaatine olacaktır. İsrail'in Suriye olaylarındaki sessizliğini önemli ölçüde bu noktada aramak gerekmektedir.

Dinin birleştirici bir özellik olmadığı Müslümanlar için, onun bir alt katmanı olan mezhepler pekâlâ birleştirici bir özellik taşımaktadır.

Suriye olaylarında İsrail

Şu an için Suriye'nin yaptıklarını kınayan ve Esed'in yaptıklarının kabul edilemez olduğunu ifade eden ABD'de⁸ seçim öncesi süreç olduğu için mevcut hükümetin zafiyet oluşturma tehlikesine binaen net ve güçlü tavır alamadığı kabul edilebilir. Suriye ile tarihsel bağları olan bir ülke olarak Suriye olaylarına bigâne kalması beklenmeyen Fransa'nın da yine seçimlerin yaşandığı bir ülke olması ve iç meselelerin şu an için öncelik arz etmesi Fransa'nın aktif olmamasının sebebi olarak görülebilir. Ne var ki Fransa'nın Libya'da başını çektiği koalisyon gücünün düzenlediği operasyonların komutasının Türkiye öncülüğünde NATO'ya geçmesi ile çıkarlarından göreceli olarak feragat etmek zorunda kalması, Fransa'nın

Suriye olaylarında meydanı Türkiye'ye bırakmamasına sebep olacaktır. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte başta Fransa olmak üzere İngiltere gibi ülkelerden Suriye'ye dair daha aktif bir siyaset beklenebilir. Kuşkusuz ABD'deki seçimlerin ardından ABD de özeld Suriye genelde Ortadoğu siyasetinde daha aktif ve belirleyici bir politika izlemeye tekrar başlayacaktır.

İsrail ise bölgede artan Sünni-Şii gerginliğinin farkındalığıyla olsa gerek olaylara ihtiyatla yaklaşmaktadır. Son dönemlerde ilişkileri gerilen Türkiye ile yıllardır düşmanı olan Suriye'nin ve dolayısıyla İran'ın birbirleriyle girecekleri bir mücadeleye en fazla İsrail'in işine gelecek ve elini güçlendirecektir. Bununla beraber Suriye, yıllardır tanınan bir düşmandır. Suriye'nin, İsrail'in hangi politikalarına nasıl tepki vereceği İsrail tarafından kestirilebilmektedir. Esed sonrası Suriye'de İhvan'ın etkili olması öngörülmektedir. Ancak her şeye rağmen bu bir öngörüdür ve çıkarımdır; bilinmeyen ve tahmin edilemeyen olayların meydana gelmesi de olasıdır. Ne olacağı net bir şekilde bilinmediği için Esed sonrası Suriye'nin bilinmezliği de İsrail'in çekindiği konular arasında sayılabilir. Özellikle rejimin sahip olduğu silahlara geçiş sürecinde kimlerin sahip olacağı sorusu ve bu silahların İsrail'in rahatsız olduğu kesimlerin ellerine geçme ihtimali, İsrail'in mevcut çekinceleri arasında gösterilebilir.

Esed'ler 1967 yılından itibaren İsrail işgali altında olan Golan Tepeleri'ndeki kayıplarını gidermek adına İsrail'le ciddi bir çatışmaya⁹ sebep olmamışlardır. Bu yönü ile Esed'in Suriye'si, Mübarek'in Mısır'ının İsrail'i tanımamış versiyonudur. Özetle elde böyle bir Esed varken olası Esed sonrası yönetimin İsrail düşmanlığının olup olmayacağı, olacaksa bile hangi boyutlarda olacağı soruları İsrail'in ihtiyatla hareket etmesinin bir diğer sebebidir.

Şii Hilali'nin Ortasında Kalan Ülke: Türkiye

Görmek gerekiyor ki Türkiye'nin Suriye olaylarında gösterdiği refleks sadece Suriye'yle sınırlı değil. Bundan önceki Tunus, Libya ve Mısır olaylarının en önemli ortak özelliği Sünnilerin

çoğunlukta ve etkili olduğu ülkeler olmasıydı. Bu ülkelerde baştakiler de Sünni idi muhalefet edenlerin büyük kesimi de. Tunus, Mısır ve Libya'dan farklı olarak Suriye, mezhepsel olarak iktidar-muhalefet/Nusayri(Şia)-Sünni çatışmasının uzun süre ve kanlı bir biçimde yaşandığı en önemli örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriye'nin nüfusu 2012 tahminlerine göre 22,5 milyon civarında. Bu nüfusun yaklaşık %90'ını Müslümanlar, yaklaşık %10'unu da çeşitli varyantlarıyla Hıristiyanlar oluşturuyor. Ülkede az sayıda da Yahudi mevcut. Toplam nüfusun %74'lük gibi büyük bir kısmını Sünniler, %16'lık kesimini ise Aleviler ve Dürziler oluşturuyor. Etnik kimlik açısından ise Suriye göreceli olarak homojen bir yapıya sahip. Suriye nüfusunun %90'ı Araplardan %10'u ise Kürt, Ermeni ve diğer etnik gruplardan oluşmaktadır.¹⁰ CIA'in verdiği rakamlarda Türkmenlere dair bir bilgi bulunmasa da özellikle baba Esed tarafından Araplaştırılmaya çalışılan ancak kimliklerini korumayı başarmış, sayıları azımsanmayacak kadar fazla olan Türkmenlerin de diğer etnik unsurlarla birlikte Suriye'de varlıklarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Şia/Sünni penceresinden ilk bakışta halkın dörtte üçünün dörtte birine karşı ayaklanması gibi okunabilir Suriye'deki fotoğraf. Ancak bütün Alevilerin Esed'i desteklediği ve bütün Sünnilerin de muhalefette toplandığını kabul etmek makul görünmemektedir. Nusayrilere ve Dürzilerden muhalefet saflarında yer alanlar olduğu gibi¹¹, Esed rejiminin Kürtlerden hatta çıkar çevrelerine yakın bazı Sünnilerden destek gördüğü de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Suriyeli Hıristiyanların Mısır'dakilerden farklı olarak hep iyi iş imkânlarına sahip oldukları, orta ve üst sınıfta buldukları ve Halep ile Şam'da zengin bir hayat sürdürdükleri, bu sebepten geçmişte rejimi destekledikleri¹² ve muhalefete aktif katılmamaları da hesaba katılmalıdır. O halde kaba bir hesaba Esed rejiminin arkasındaki desteğin yukarıdaki rakamsal bilgilerden hareketle en az %25-30 civarında olduğu söylenebilir. Bu oran azımsanmayacak bir orandır ve olası rejim değişikliğinde kanlı çatışmaların değişen (iktidar-Sünni/muha-

lefet-Nusayri) sıfatlarla devam etmesi için yeterlidir. Suriye'deki olaylar açmaz girerse ilerleyen zamanlarda Suriye'nin bölünmesi büyük ölçüde tartışılan konular arasında olacaktır. Suriye'de mezhepsel ve dini grupların ülkede dağılık değil de belli yerlerde toplanmış olması¹³ bu tartışmaların mantıksal zeminini oluşturacaktır. Aleviler başta olduğu sürece sert müdahaleler devam edecek, Sünniler ise başa geçtiklerinde şimdilerde yaşadıklarının etkileri ile köklü bir temizlik yapacak gibi görünmektedirler.

Olayların bu yönü Suriye'nin daha çok ülke içinde neler olacağı ile alakalıdır. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkileri açısından Suriye politikasına bakıldığında ise İransız bir Suriye yorumu yapmak yaşananları açıklamada eksik kalacaktır. İran-Suriye arasındaki olumlu ilişkilerinin her şeyden önce geçmişe giden yönleri vardır. Bunlardan en önemlisi 1980'de Irak-İran savaşı patlak verdiğinde bütün Arap ülkeler Irak'ı desteklerken Suriye'nin yine bir Arap devlet olarak Fars-İran Devleti'ni desteklemesidir.¹⁴ Her şey bir kenara bırakılsa bile bu sebep, başlı başına İran'ın Suriye'ye sahip çıkması için yeterli gözükmemektedir. İran'ın Suriye'ye geçmişten gelen bir borcu vardır ve İran'ın Suriye'ye sahip çıkması bu borcu ödemenin adıdır.

Vefa borcu dikkate alınmadığında, İran için Suriye belki son kale değildir ancak en önemli kaledir. Bugün Irak'ta, Lübnan'da, Bahreyn'de, Katar'da, Kuzey Yemen'de, Kuveyt'te yaşayan Şiiler azımsanmayacak orandadır¹⁵ ve bu ülkelerde yaşayan Şiiler İran'ın etki alanı içerisinde dirler. Üstelik Nusayri olan Suriyeli Arapların mezhep olarak İsmâ-Aşere İmamiyesi (On iki İmamiye/Caferiye) ile doğrudan bağları bulunmamaktadır. Ancak her şeye rağmen Nusayrilik Şia'nın bir kolu olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten İran'ın Suriye olaylarında gösterdiği refleksin ikinci önemli sebebi hizipçi/mezhepçi anlayışta aranmalıdır.

Üçüncü önemli sebep, giden Nusayri rejimin yerine gelecek olan Sünni idare ile bölgede iyi ilişkiler geliştirecek, yeri geldiğinde yol gösterecek olan Sünni Türkiye'nin bölgede daha da güçlü

Son dönemlerde ilişkileri gerilen Türkiye ile yıllardır düşmanı olan Suriye'nin ve dolayısıyla İran'ın birbirleriyle girecekleri bir mücadele en fazla İsrail'in işine gelecek ve elini güçlendirecektir.

olacak olmasıdır. Bölgede daha büyük ve daha güçlü Türkiye ise nüfusu, potansiyeli ve birçok özelliği ile rekabetçisi İran'ın en son isteyeceği şey olacaktır.

Dördüncü sebep ise Hizbullah'tır. İran dönem İran'ın İsrail'e meydan okumakta ve haritadan silmekle tehdit etmektedir. Bu açıklamaların bir örneği olarak geçen Mart ayında İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, gerçek bir savaşta İsrail bir hafta bile dayanamaz şeklinde açıklama yapmıştır. Salihi, İsrail'in saldırması halinde İran'ın tüm gücü ile İsrail'e saldıracağını ve bir haftada İsrail'i yok edeceğini ifade etmiştir¹⁶. Bu açıklama, böyle bir şeyin gerçekleşme ihtimali ile ne kadar tutarlıdır? Hiç kuşku yok ki İran, bu gibi açıklamalarını Lübnan'daki Hizbullah'tan cesaret alarak yapmaktadır. Lübnan'ın güneyindeki Sur şehrinde başlayıp güneye doğru (İsrail'in kuzeyine) giden bölge Hizbullah'ın kalesidir. Yani Hizbullah, İsrail'e sıfır noktasında konuşlanmış vaziyettedir.

Pratikte neler olur bilinmez ancak Hizbullahsız İran'ın, İsrail'i kolayca vurması mümkün değildir. Olası bir savaşta İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan hava sahalarını kullanmak sureti ile İran'a taarruz edebilir. Ancak Suriye'yi kaybedecek olan ve Hizbullah'la bağlantısı kesilecek olan İran kimin hava sahasını kullanarak İsrail'i vuracağını cevabını bulmak zorundadır. İsrail'e sıfır noktasında komşu olan Hizbullah'ın silah temini büyük ölçüde Lübnan'ın kuzeyinde ve doğusunda bulunan Suriye tarafından gerçekleştirilmektedir. İran açısından Suriye kalesinin düşmesi demek Hizbullah'ın da düşmesi demektir. Hizbullah'ın düşmesi demek de İran'ın İsrail'e karşı elinin za-

yıflaması demektir. Görünürde büyük kale "Suriye" düşerken arka planda küçük kale gibi görünse de İran açısından Suriye'ye göre daha işlevsel olan "Hizbullah" düşecektir.

Suriye-Türkiye ilişkileri, İran'ın Suriye'ye dair kaygıları ile birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye, Esed gitmezse sadece Suriye'yi değil İran'ı da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Ancak bütün bunlara rağmen Esed'in gitmesi ise kimseye fayda getirmediği kadar Türkiye'ye fayda getirecektir.

Türkiye'nin desteğinin de İran için çok önemli olduğu su götürmez bir gerçektir. Türkiye'nin Brezilya ile birlikte İran'la yaptıkları nükleer antlaşmanın getirilmesi¹⁷, İstanbul'un 5+1 grubu ile İran arasında gerçekleştirilen nükleer zirveye ev sahipliği yapması¹⁸, BM Güvenlik Konseyi İran'a yaptırım kararı aldığı Türkiye'nin birçok ülkeyi karşısına alarak "Hayır" demesi¹⁹ ve İran'ın uluslararası arenada elini güçlendiren diğer konulara yardımcı olması Türkiye'nin İran için ne kadar önemli olduğunun örnekleridir. Ancak İran'ın, Türkiye mi Suriye mi sorusunu masaya yatırdığında yukarıdaki açıklamalardan hareketle Suriye cevabını alması şaşırtıcı olmamalıdır. Bir teşbih yapmak gerekirse, ortada İran'a dair bir ölüm senaryosu çizildiğinde Türkiye'yi kaybetmek, ecelin kısılmasının adyken Suriye'yi kaybetmek ecelin dolmasının adıdır.

Suriye politikaları sebebiyle İran'ı da kaybetme ihtimali ile karşı karşıya kalan Türkiye, Irak'ı da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. %97'si Müslüman olan Irak'ın, 2012 tahmini nüfusu 31 milyon civarındadır. Bu nüfusun %60-65'ini ise

İran açısından Suriye kalesinin düşmesi demek Hizbullah'ın da düşmesi demektir.

Şiiler oluşturmaktadır.²⁰ Bunun anlamı, eğer Irak bölünmez ve birleşik kalmayı başarırsa ülke idaresinde en etkili grubun Şiiler olacak olmasıdır. Bölünme ihtimalinde ise birleşik bir Irak'a göre küçük ancak bölgede yine jeo-stratejik öneme sahip ve etkin bir Şii devletinin Irak'ın güneyinde kurulacak olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye, Irak'la ilgili bir karar alırken çıkarları gereği ülkenin Şii yönetiminin hassasiyetlerini ve bölgedeki Şiilik üzerinden yapılan hesapları da göz önünde bulundurmak durumundadır.

Amerika'nın ülkeden ayrılmasının ardından Irak'ta endişe verici gelişmeler yaşanmış ve mezhepler arası çatışmalar artmıştır. Bu çatışmaların bir sonucu olarak Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi terörizme destek vermekle suçlanmış ve açılan dava sonunda Haşimi hakkında tutuklama emri çıkarılmıştır. Ayrıca Haşimi için ülke dışına çıkma yasağı da getirilmiştir.²¹ Ancak bu yasağa rağmen Haşimi ülke dışına çık-

mış ve Türkiye'ye gelmiştir. Üstelik hem Başbakan Erdoğan hem de Dışişleri Bakanı Davutoğlu ile görüşen Haşimi birçok hakkın garantisini almıştır. Özellikle Türkiye'de istediği kadar kalabileceğinin ve güvenliği başta olmak üzere bütün ihtiyaçlarının karşılanacağı kendisine ifade edilmiştir.²²

Türkiye Haşimi'ye destek çıkararak ve onu sahiplenerek kuşkusuz Maliki ile olacak olan ilişkilerde birtakım problemleri de kabullenmiş olmaktadır. Haşimi'nin durumu ve Türkiye'nin Suriye tutumu önümüzdeki süreçte Türkiye'yi Irak açısından da zor bir dönemin beklediğine işaret etmektedir. İran-İrak savaşında Arap olmasına rağmen Sünni Saddam'ı desteklemeyip İran'ı destekleyen Suriye yönetiminin Maliki ile ilişkilerinin iyi olması da kaçınılmazdır. Bundan sonraki süreçte Maliki de (gerekirse el altından) Esed ile olan ilişkilerini daha da arttırmanın yollarını arayacaktır.

Suriye, İran, Lübnan ve Irak ile Suriye olaylarından dolayı ilişkileri gerilmeye başlayan Türkiye'nin Ortadoğu denklemi çözmede bir de hesaba katması gereken kuzey komşusu Rusya bulunmaktadır.

Suriye, İran, Lübnan (özellikle Lübnanlı Şiiler²³ ve müttefikleri), Irak ile Suriye olaylarından dolayı ilişkileri gerilmeye başlayan Türkiye'nin Ortadoğu denklemi çözmede bir de hesaba katması gereken kuzey komşusu Rusya bulunmaktadır.

Suriye Olaylarında Türkiye-Rusya İlişkileri

Türkiye'yi Hatay'dan başlayıp Ağrı'ya kadar çevreleyen üç ülke olan Suriye, Irak ve İran ile sorunlu süreçlerin beklediği yukarıda ifade edilmişti. Bu üç ülkenin dışındaki diğer komşu ülkelerle olan ilişkiler de Türkiye açısından pek iyimser görünmemektedir. Yunanistan ve Kıbrıs'la Türkiye arasında var olan problemler bir türlü ortadan kaldırılamamıştır. Öteden beri ilişkilerin problemlili olduğu Ermenistan ile yakınlaşma siyaseti Ermenistan'la var olan sorunları ortadan kaldırmamış üstüne üstlük Ermenistan'la sorunlu olan Azerbaycan'ın da Türkiye'ye mesafeli yaklaşmasına sebep olmuştur. Bunun bir göstergesi olarak Azerbaycan, elindeki doğalgaz avantajını dönem dönem Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktadır. Doğalgaz şantajına karşı Azerbaycan lehine geliştirilen siyasetler ve yapılan açıklamalar ise Ermenistan'la sorunları aşma çaba ve gayretine ket vurmaktadır.²⁴

Bununla birlikte Türkiye'nin yanı başındaki Gürcistan ile pasaportsuz, kimlikle geçişlere başlamasına²⁵ rağmen kardeş ülke olarak tarif ettiği Azerbaycan ile pasaportun da ötesinde karşılıklı vize uygulamalarının devam etmesi ilişkilerin istenilen seviyeye gelmediğinin bir başka göstergesidir. Ayrıca üç bir tarafı Şia ile çevrelenen Türkiye'nin, Iğdır ilinden sınır komşusu olan Nahcivan ve Azerbaycan'da mezhep olarak Ca-

feri/Şia nüfusunun fazla olması da Türkiye açısından üzerinde düşünülmesi gereken bir başka konudur.

Suriye açısından Rusya-Türkiye ilişkileri değerlendirilecek olunursa, Suriye'de olası bir değişiklik Rusya için sonun başlangıcı değildir kuşkusuz. Rusya bu anlamda bir İran değildir. Ancak, Ortadoğu ile ilgili birçok konuda (Libya, Suriye vs.) Türkiye, ABD ve Batıya yakın hareket etmekte ve Rusya ile karşı karşıya gelmektedir. Şu an için bunun ciddi bir yaptırımı olmasa da Türkiye'nin izlediği bu siyasetin, ilerleyen süreçlerde Rusya'nın Türkiye'ye karşı geliştireceği siyasette bir koz olarak kullanılmasına sebep olması muhtemeldir. Özetle, Suriye başlı başına Türkiye-Rusya ilişkilerini sarsabilecek büyüklükte ve önemde değildir. Ancak Türkiye-Rusya ilişkilerini değerlendirirken de Suriye'yi, salt Suriye olarak değil İran, Irak ve bölgedeki diğer etkenlerle bir bütün halinde değerlendirmek gerekir.

Sonuç

Bundan çok da uzun olmayan bir süre önce dış politikasını "Komşularla Sıfır Sorun" üzerine inşa etmeye başlayan ve bu doğrultuda önemli gelişmeler kaydeden Türkiye, bölgedeki uyanış rüzgârının tersten esmesi ile birlikte kendisini bir anda sorunlar yumağının içerisinde bulmuştur. Suriye konusunda uluslararası arenada tek bir sesin olmaması, NATO ve BM'nin Libya olaylarında gösterdikleri hızı ve net tavrı göstermemeleri, Rusya'nın, Çin'in, İran'ın açık açık Suriye safında yer almaları, ABD'nin ve Suriye ile tarihsel bağları olan Fransa'nın seçim süreçlerinden geçiyor olmaları, Türkiye'yi Suriye olayında

Esed lehine geçen her gün Türkiye'nin aleyhine geçmektedir. Esed'in başta kalmaya devam etmesi ve şu an Irak ile Suriye içinde yaşanan hizipçilik/mezhepçilik çatışmasının bölgeye yayılması Türkiye'yi bölgede iyice yalnızlığa mahkûm edebilir.

zayıflatan ve yalnız bırakan unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'ye en çok destek veren ülkelerin başında Katar ve Suudi Arabistan'ın gelmesi ise olaya bambaşka bir özellik katmaktadır. Bu ülkeler Türkiye'nin yalnızlığını paylaşırken Suriye'deki Esed yönetimine ses çıkaran İslam ülkelerinin de ortak bir paydada buluşmalarına sebep olmaktadır. Ortak paydanın adı ise bölgede hizipçiliği tetikleyebilme potansiyeline sahip olan Sünniliktir. Böyle algılandığı içindir ki İsrail sessizce izlemekte, İran ise Türkiye'ye karşı tavırlarını ve açıklamalarını sertleştirmektedir. Suriye'yi, İran'ı ve Suriye meselesiyle birlikte Haşimi olayından dolayı Şii Irak'ı da karşısına alan Türkiye sınır komşuları açısından bir anda dostsuz kalmış gibi görünmektedir. Yunanistan'la, Kıbrıs'la, Ermenistan'la, Ermenistan siyaseti sebebiyle Azerbaycan'la mesafeli olan Türkiye, doğuda İran, güneyde Irak ve Suriye, kuzeyde de Suriye cephesinde yer alan Rusya ile sorunlu bir sürece girecek gibi gözükmemektedir.

Türkiye'nin bölgede sınır komşuları açısından dostsuz mu kalıyor sorusuna bir başka açıdan bakılacak olursa ülkelerin tercih ettikleri üslubun bu duruma işaret ettiği görülecektir. Ülkeler, kullandıkları dil ve takındıkları tavırlar itibarıyla 22 yıl önce son bulmuş olan Soğuk Savaş üslubuna geri dönmeye başlamışlardır. Yeni yeni şekillenen bu üslup ile dünya sanki yeni bir Soğuk Savaş'ın provasını yapmaktadır. Gerçekleşmesi halinde, ikinci Soğuk Savaş'ın en sıcak hissedileceği yer ise Ortadoğu olacak gibi görünmektedir. ABD'nin ve Batı'nın bir safta bu-

luştığı günümüz dünyasında Çin ve Rusya diğer safta birleşme eğilimindedirler. Bu iki kutbun sınırlarının kesiştiği nokta ise Batı karşıtı cenaha sınır komşusu olan Türkiye'dir. Sünni ülkelerin birçoğunun ABD ve Batı yanında yer alması, Şii ülkelerinin ve Sünni idare altındaki Şii halkların hemen hepsinin de ABD ve Batı karşısında yer alması rastlantı olarak görülmemelidir.

Türkiye'nin üç büyük ve önemli komşusu, din ortak paydasında buluştuğu komşulardır. Ancak ne var ki dinin birleştirici olamadığı Türkiye, İran, Suriye ve Irak arasında mezhep ayrıştırıcı özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Üstelik Türkiye'nin bu üç önemli komşusu arasındaki mezhepsel birliktelik Soğuk Savaş mantığıyla harmanlanıp anti-Amerikanizmle birleşince Rusya da denklemine içine girmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye olaylarından dolayı Rusya'nın kaygılarını da gözeterek siyaset geliştirmesi çıkarları açısından önemli olacaktır. Aksi halde hem mezhepsel faktörler hem de küresel ölçekteki hesaplar Türkiye'nin bölgede bu dört önemli komşusu ile problemlili olmasına sebep olabilir.

Her şeye rağmen Suriye'de erken gelecek bir değişiklik şüphesiz Türkiye'nin elini güçlendirecektir. Ancak Esed lehine geçen her gün Türkiye'nin aleyhine geçmektedir. Esed'in başta kalmaya devam etmesi ve şu an Irak ile Suriye içinde yaşanan hizipçilik/mezhepçilik çatışmasının bölgeye yayılması Türkiye'yi bölgede iyice yalnızlığa mahkûm edebilir. Böyle bir durumda bölgede Türkiye'nin elini güçlendirecek en önemli hususlardan bir diğeri, devrimlerin gerçekleştiği coğrafyalarda yıkılan diktatörlüklerin yerine

kurulacak olan hükümetlerin en yakın zamanda kurulmaları ve bir an evvel güçlenmeleri olabilir. Özellikle Sünni Mısır'ın, gerek İsrail'e gerekse İran'a karşı kısa vadede olmasa da orta vadede bölgede Türkiye'nin elini güçlendirecek olması kuvvetle muhtemeldir. Yine Sünni ülkelerden Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin çoğunun da Türkiye'nin safında, başka bir ifade ile Şia'nın karşısında yer alacağı söylenebilir. Ancak bütün bu tespitler Türkiye'nin de tam ortasında olacağı bir kamplaşmanın olabileceğini desteklemektedir.

Sonuç olarak, daha bir-iki yıl öncesinde Türkiye hakkında eksen kayması tartışmaları yapılmış ve batı tarafından Türkiye'nin doğuya dönüyor olmasından vehmedilmişti. Aslında batıdan uzak-

laşmayan Türkiye Dışişleri'nin ifadesi ile tek yönlü değil çok yönlü politika geliştirme çabasında idi. Özellikle komşuları ile sorunlarını azaltıp iyi ilişkiler geliştirme amacıyla idi. Ancak bu idealere rağmen, bölgede yaşanan gelişmelerden dolayı Türkiye'nin çok kısa bir süre içinde mecburi ve tek yön olarak tekrar Batı'ya dönmesi gerekebilir. Ve Türkiye, özellikle Suriye politikalarından dolayı sıfır sorun politikasından sıfır komşu durumuna gelebilir.

Ortadoğu Analiz 41. Sayısında Abdulgani Bozkurt'un makalesindeki sonnotlar teknik sebeplerden dolayı çıkmamıştır. Kendisinden ve okurlarımızdan özür dileriz.

0

DİPNOTLAR

- 1 Türkiye'nin değerlerin savunulması bakımından Suriye olaylarında izlediği siyaset, Bahreyn'de izlediği siyaset üzerinden eleştirilmektedir. Türkiye'nin yanında Dünya Âlimler Birliği başkanı Yusuf el-Kardavi ve genel olarak Sünni ülkelerin birçoğunun Bahreyn yaklaşımı da eleştirilerin hedefi olmuştur. Böylece Sünni ülkelerin çoğunun Bahreyn yaklaşımı, Şiiilerin Sünnilere karşı bakışlarında olumsuz bir imaj meydana gelmesine sebep olmuştur.
- 2 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Komşularla Sıfır Sorun Politikamız" <http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 3 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Komşularla Sıfır Sorun Politikamız" <http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 4 Şia'nın doğuşu hakkındaki farklı rivayetler için bkz: Şaban Öz, Şia'nın Aslı ve Doğuşu Üzerine Farklı Görüşler, e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı:2, 2008, s. 33-36, İnternet Erişim Adresi: <http://www.emakalat.com/index.php/emakalat/article/view/11/12>, (Erişim Tarihi: 01.05.2012)
- 5 İrfan Aycan, Emeviler Dönemi ss. 1-39 içinde, ed. Mehmet Özdemir, İslam Tarihi, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara, 2012, s. 10-11
- 6 İbrahim Sarıçam, "Dört Halife Döneminde İç Mücadele", Mustafa Fayda (Ed.), İlk Dönem İslam Tarihi, içinde ss. 253-270, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007, s.261-263
- 7 Harun Yıldız, Haricilerin Erken Dönem Tarih Algısı: Sâlim b. Zekvân Örneği, e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2009, s.8, İnternet Erişim Adresi <http://www.emakalat.com/index.php/emakalat/article/view/22/24>, (Erişim Tarihi: 01.05.2012)
- 8 Zaman, "ABD, Suriye Sınırındaki Olayları Kınadı" <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1271215&title=abd-suriye-sinirindeki-olaylari-kinadi>, (Erişim Tarihi: 30.04.2012)
- 9 İsrail ile Suriye arasındaki 1973 savaşı ilk ve tek istisna olarak görülebilir. Beklemediği bir saldırı ile karşılaşan İsrail, savaşın başında yenik duruma düşmüş ancak sonradan toparlayarak Şam'ın 25 km. yakınına kadar ilerlemiştir. Savaş sonunda İsrail Golan'da bir kısım topraktan vazgeçmiş (Kuneytre'nin batısına kadar) ancak savaş İsrail'in Golan Tepelerindeki diğer işgal ettiği yerlerin meşruiyetini pekiştirmekten öteye gitmemiştir. 1973 Savaşı (Yom Kippur) sebepleri ve sonuçları için bkz: Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, s.

- 138–145 Platin Yayınları, Ankara, 2004, ayrıca Türel Yılmaz, Uluslar arası Politikada Ortadoğu, s. 178–188, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004
- 10 CIA Resmi İnternet Sitesi, People and Society: Syria, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 11 Samir el-Taki: “Suriye Geçirgen Bir Ülke, Çevrelemek veya Kapatmak Mümkün Değil”, Röportaj: Hasan Kanbolat ve Oytun Orhan, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı: 40, Nisan–2012 s.110,
- 12 Veysel Ayhan ve Oytun Orhan, Suriye Politik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı ve George Washington Üniversitesi Öğretim Üyesi Radvan Ziaadeh ile Röportaj, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı: 31–32, 2011, s. 32
- 13 Religion in Syria, <http://geocurrents.info/wp-content/uploads/2011/03/Syria-Religion-Map.jpg>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 14 Sebahattin Şen, Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yayınları, İstanbul, 2004, s.296
- 15 Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Yeni Şafak Kültür Yayınları, İstanbul, s.28
- 16 Habertürk, “İsrail’i Bir Haftada Haritadan Sileriz”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/725463-israili-bir-haftada-haritadan-sileriz-> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 17 BBC Türkçe, “İran, Türkiye ve Brezilya ile Nükleer Anlaşmayı İmzaladı” http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/05/100517_turkey_iran.shtml, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 18 Habertürk, “İstanbul’da Nükleer Zirve”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/733708-istanbulda-nukleer-zirve>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 19 Hürriyet, “BM İran’a Yeni Yaptırımları Kabul Etti”, Türkiye Hayır Dedi, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14977295.asp>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 20 CIA Resmi İnternet Sitesi, People and Society: Iraq <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/iz.html>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 21 NTVMSNBC, “İrak’ta Tarık el-Haşimi’ye Tutuklama”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25307464/>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 22 Sabah, “İstediyin Kadar Kal” <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/25/istedigin-kadar-kal>, (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- 23 1932’den beri Lübnan’da nüfus sayımı yapılamamaktadır. Resmi olmayan verilere göre Şiiilerin oranının %35 civarında olduğu tahmin edilmektedir. 2007 tahminlerine göre ülke nüfusu 3.5 milyon olarak kabul edilmektedir ve Şiiiler bu oranla 1 milyon 250 bin civarında nüfusa sahip olmaktadır. Ayrıntılı Bilgi için bkz: Alfred B. Prados, Lebanon, Congressional Research Service for Congress, 2007, s.3, Lübnan nüfusu (CIA, 2012 tahminine göre) 4 milyon 200 bin olarak kabul edildiğinde ise Şiiilerin nüfusu 1,5 milyona yaklaşmaktadır. Ki Şia’nın yani Hizbullah’ın ve EMEL’in müttefikleri ile beraber Lübnan’daki Esed yanlıları 2,5 milyonu bulmaktadır.
- 24 Radikal, Baskın Oran, “Azerbaycan’la El Ele, 2015’e”, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklrDetayV3&ArticleID=1085816&CategoryID=42&Rdkref=6>, (Erişim Tarihi: 30.04.2012)
- 25 CNNTürk, “Gürcistan’a Pasaportsuz Geçiş Başladı”, <http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/12/11/gurcistan-pasaportsuz-gecis.basladi/640042.0/index.html>, Erişim Tarihi: (30.04.2012)